

Från ett kallt krig till ett annat

Tomas Bertelman

Stockholm: Medströms Bokförlag 2019

356 sider. ISBN 9789173291538

Omtalt af **Klaus Carsten Pedersen** [Cand.polit., direktør (pens.), Det Udenrigs-politiske Selskab, kcp@udenrigs.dk]

Tomas Bertelmans karriere dækker den næsten ufattelige udvikling fra den kolde krigs sidste, til tider nervepirrende år over Gorbatsjovs glasnost og perestrojka, de første nedrustningsaftaler mellem USA og Sovjetunionen, Warszawapagtens opløsning, Sovjetunionens opløsning, optimismen i 1990'erne, balternes og centraleuropæernes optagelse i NATO og EU, Putinismens udvikling efter krigene i Tjetjenien, Georgien og Ukraine og et stadigt køligere forhold mellem Rusland og Vesten.

Og Bertelman har virkelig været tæt på begivenhederne. Han har arbejdet i Sveriges udenrigstjeneste 1971–2012 med nogle afstikkere til Forsvarsministeriet og Riksdagens udenrigsudvalg, og han har været ambassaderåd i Moskva 1984–87, generalkonsul i Leningrad (og dermed også de baltiske sovjetrepublikker) 1988–89, ambassadør i Riga (2000–03), i Warszawa (2005–08) og endelig i Moskva (2008–12).

Bertelman kunne have skrevet en kronologisk erindringsbog, men har heldigvis valgt noget andet. Bogen består af to dele. Den første består af to nyskrevne kapitler. Det første giver den politiske baggrund for de perioder, som behandles i bogens anden del: 1980'erne, 1990'erne og præsident Putins Rusland. Det følgende hedder *Ett annat kallt krig och Rysslands plats i den moderna världen – tiden efter 2012* (hvor forfatteren forlod Moskva og udenrigstjenesten). Begge kapitler er fremragende, kloge og koncise analyser baseret på meget lang erfaring og dyb indsigt. Til og med er de virkelig velskrevne og letlæste. Som pensioneret synes forfatteren ikke at være tyngt af departementale eller politiske hensyn.

Til bogens anden del har Bertelman udvalgt ni af sine gamle rapporter og tre artikler, den tidligste fra 1983, den sidste fra 2012. De er af baggrundskaraktér og kan læses hver for sig i vilkårlig rækkefølge. Gamle originalrapporter kan være interessante vidnesbyrd om deres tid, men kan også bidrage til en bedre forståelse af vores egen. Bertelman mener, at de også på anden vis vidner om den svundne tid før det informationstryk og tidspres, som i dag afholder folk i forvaltningen fra at læse så lange tekster. Dengang var der mere tid til at læse, selv stof der krævede eftertanke (sic).

Således motiveret kan man gå til den første af tre rapporter fra den kolde krigs sidste år, *Den sovjetiska upprustningens drivkrafter* (1983). CIA havde i 1976 dramatisk opjusteret sin vurdering af det sovjetiske forsvars belastning af økonomien, og det fik også svenskerne til at overveje, hvorfor militæret blev prioriteret så højt af den sovjetiske ledelse. Efter en grundig analyse (60 sider) konkluderer Bertelman med forbehold, at overvældende militær styrke er et centralt element i sovjetledelsens selvpfattelse og verdensbillede. Kun her har det sovjetiske system vist sig jævnbyrdigt med det vestlige, og det er vigtigt for regimets legitimitet. Læseren kan selv trække parallellen til Putins Rusland.

Den næste, *Sovjetiska »operationella principer» – finns sådana?* (1984) er baseret på en række forskeres analyser af russiske og sovjetiske doktriner for magtanvendelse og af et antal faktiske kriseforløb. Bertelman henviser især til Hannes Adomeits grundige undersøgelse af sovjetisk risikovilje og krisehåndtering og gengiver otte konklusioner, som stort set også kunne passe på Putins Rusland.

Den tredje, *Sovjetisk syn på svensk neutralitetspolitik under efterkrigstiden* (1985) har Bertelman hjemsendt fra ambassaden i Moskva. Sovjetiske udtalelser vekslede meget gennem hele efterkrigstiden; men man var nok aldrig i tvivl om, at Sverige lænede sig vestover.

Af de følgende fire tekster (1989–2008) tager den første fat på, hvor svært det var, helt frem til det faktisk skete, at forudsige Sovjetunionens fald, at den som et gammelt termitbo bag en hård skal i virkeligheden var smuldret bort. Den anden er en levende og detaljeret situationsberetning fra Riga og et Baltikum på hastig vej mod selvstændighed i august 1989.

Den tredje er en meget indforstået og indviklet redegørelse for problemerne med at tilpasse formuleringen af svensk neutralitetspolitik på tærskelen til afstemningen om EU-medlemskabet. Tilpasningen blev ikke rigtig bemærket af vælgerfolket, og det var vist heller ikke hensigten. Den fjerde, fra 2001, er noget så usædvanligt som en hemmeligstemplet »komplettering« fra ambassadør Bertelman i Riga til en depeche fra ambassadør Sven Hirdman i Moskva, som havde anbefalet, at Sverige af hensyn til udviklingen i Rusland ikke burde støtte baltisk NATO-medlemskab. Bertelmans fine analyse konkluderer, at Sverige burde kunne konstatere, at medlemskabet tværtimod var stabiliserende og dermed i Sveriges interesse. Begge ambassadører overser tilsyneladende, at Sveriges syn på sagen hverken kunne gøre fra eller til.

De sidste fem tekster under fællestitlen *Från Putins Ryssland* er fra Bertelmans ambassadørtid i Moskva. Rubrikkerne taler for sig selv: *Ryssland och Europa: skilda perspektiv och obekväma konklusioner* (2009), *Modernisering eller marginalisering?* (2010), *Den ryska moderniseringens långa väg: majoritetens mentalitet* (2010), *Hur länge förblir Ryssland evigt?* (2010) – og en afskedsdepeche fra Moskva 2008–2012: *Rysslands utblivna modernisering*.

De omfangsrige baggrundsanalyser og analyserne af Putins Rusland i bogens anden del kan man dykke ned i efter behov og interesse. Den ny- og velskrevne syntese, som udgør bogens første del, bør man absolut læse.

Putin har tilsyneladende behov for at fremstille NATO som en trussel og EU som et problem. Og han har behov for at fremstå hård og handlekraftig. Bertelman konkluderer, at Vesten må prøve at påvirke Putins ageren, men samtidig trods vanskelighederne fortsat støtte de demokratiske kræfter, stimulere udveksling på alle niveauer og så vidt muligt modvirke den isolering af landets borgere, som for tiden indgår i Kremls politik. Man bør dog være klar over, at den nuværende ledelse er tilbøjelig til at opfatte sådanne bestræbelser som undergravende virksomhed rettet mod Ruslands stabilitet og sikkerhed, dvs. mod dens egen magt. Dette er en af mange konflikter i en periode med spændinger, som vil vare et godt stykke tid, og som i mangel af bedre kan kaldes en anden kold krig. I den spiller våbnene fortsat en vigtig rolle; men til daglig dominerer andre værktøjer såsom handelsembargoer, cyberangreb, desinformation osv. Bertelman siger til slut, at Rusland i dag er en revisionistisk magt, som afviser den liberale orden, vi længe har taget for givet. I denne nye – den anden slags – kolde krig synes de fælles regler færre, uforudsigeligheden større og risiciene fortsat store, så behovet for at forstå tænkningen i Moskva er mindst lige så stort som tidligere.